

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Kasım 2018 • 6(16) • 29-43

ISSN 2147-8473
 Başvuru | 09 Eylül 2018
 Kabul | 22 Ekim 2018

Ergen ve Gençlerde Madde Kullanımını ve Bağımlılığını Ele Alan Ulusal Lisansüstü Tezlerin İncelemesi

Hüseyin Nergiz*

Öz

Bağımlılık kavramı hemen hemen bütün coğrafyalardaki bilim insanlarının az veya çok ilgisini çekmektedir. Bilimsel üretimin ve merakın bir basamağı olan lisansüstü tezler geleceğin bilim üreticilerinin araştırma ve geliştirmeyi deneyimleyerek öğrendiği bir aşama olarak düşünüldüğünde tezlerin içerik ve amacının gözden geçirilmesi bugüne değinki durumu belirlemek ve geleceği ilişkin çıkarımlarda bulunmak açısından yararlı olacaktır. Bu çalışma kapsamında madde (sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı madde) kullanımı ve bağımlılığını ele alan ulusal lisansüstü tezlerin özetleri incelenmiştir. Temmuz 2018'e kadar yayınlanmış olan tezler incelendiğinde madde kullanımı ve bağımlılığını ele alan toplam 145 teze ulaşılmıştır. Tezlerin önemli çoğunluğu büyükşehirlerin merkezindeki lise ve üniversite öğrencilerinde madde kullanımı oranını veya tedavi merkezinden hizmet alan bağımlılığı olan ergenlerin psikososyal özelliklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmaların en sık aktardığı bulgu ailesinde veya arkadaş çevresinde madde kullanan birey olan öğrencilerde madde kullanım oranının daha yüksek olmasıdır. Ayrıca ebeveynle ilişkilerin madde kullanımı ve bağımlılığında önemli bir etken olduğu da sıkça vurgulanan bir diğer bulgudur. Son yıllarda lisansüstü öğrencilerin bağımlılık konusuna gösterdiği ilginin artması bu alandaki bilgi birikimin artacağına ilişkin bir gösterge olarak düşünülebilir. Bu olumlu eğilimin daha yararlı ve verimli kullanılabilmesi için lisansüstü eğitim sürecinde danışmanların ve üniversitelerin yanı sıra kamu ve sivil toplum kuruluşlarının da araştırmacıları özendirici, destekleyici ve kolaylaştırıcı bir tutumda olmaları etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, Ergen, Genç, Lisansüstü, Tez.

* Araştırma Görevlisi Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, huseyin.nergiz@hacettepe.edu.tr

Abstract

The concept of addiction attracts the interest of scientists in almost all geographies. When the postgraduate theses, which are a step of scientific production and curiosity, are considered as a stage in which future science producers learn by experiencing research and development, reviewing the content and purpose of theses will be useful to determine the present situation and make inferences about its future. In this study, the summaries of Turkish national graduate theses that address the use and dependence of substance (cigarette, alcohol, drug/stimulant) were examined. When the theses published until July 2018 were examined, a total of 145 theses were reached. The majority of theses are aimed at determining the rate of substance use in high school and college students in the center of metropolitan areas or the psychosocial characteristics of adolescents getting addiction service from the treatment center. One of the most common findings of the research is the increase in substance use of students who are using the substance in their family or friends. In addition, it is also frequently emphasized that relationships with parents are an important factor in substance use and addiction. In recent years, the increase in the interest of graduate students in the subject of addiction can be considered as an indicator that the quality of knowledge in this field will increase. In order to make this positive trend more useful and efficient, it will be effective for counselors and universities in the post-graduate education process, as well as public and non-governmental organizations to encourage, support and facilitate researchers.

Keywords: Addiction, Adolescent, Graduate, Theses.

Giriş

Bağımlılık tüm dünyayla birlikte ülkemizde de gerek toplumun gerekse devlet kurumlarının gündeminde önemli bir yere sahiptir. Ekonomi, toplum, suç, sağlık gibi pek çok alanda bağımlılık bireyi ve toplumu olumsuz etkilemektedir. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TÜBİM) 2016 verilerine göre sadece uyuşturucuyla mücadele konusunda yapılan kamu harcamaları, bir önceki yıla göre %11,7 artarak yaklaşık 722 milyon TL olmuştur (Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2017). Maddi kaybın yanı sıra madde kullanımı adli olay ve süreçlerde de kamuda yer tutmaktadır. Sadece 2018 yılı Temmuz ayında uyuşturucu madde bulundurma ve/veya kullanma suçundan (Türk Ceza Kanunu 191. Madde) 59.546 yetişkin ve 3.037 çocuğa tedavi ve denetimli serbestlik kararı uygulanmıştır (Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, 2018). Bağımlılık denince ilk akla gelen uyuşturucu/uyarıcı maddeler olmakla birlikte sigara, alkol, oyun, kumar gibi pek çok farklı bağımlılık türü tanımlanmaktadır. Alkol, sigara, oyun, teknoloji, kumar gibi diğer bağımlılık türlerine ilişkin ulusal bir veriye ulaşılamadığında burada bu tür bir bilgi paylaşılabilir. Ancak istatistiksel sıklığı ne olursa olsun bağımlılığın tüm türlerinin bilimsel ve uygulama alanındaki çalışmalarda konu edinilmesi önemli ve gereklidir.

Pek çok ruhsal ve bedensel sağlık sorununda olduğu gibi bağımlılığı karşı koruyucu, önleyici uygulamaların erken yaşta başlaması ve gerekiyorsa tedavi edilmesi büyük öneme sahiptir. Bu nedenle bağımlılıkla ilgili yapılacak araştırmalarda çocuk, ergen ve genç bireylere ağırlık verilmesi beklendiği bir durumdur. Ulusal ve uluslararası alan yazın incelendiğinde yukarıda değinilen ölçütlere sahip pek çok yayına rastlanmaktadır. Bu yayınlar eğitim, sağlık, hukuk, iktisat gibi pek çok bilim dalının çalışma alanına girmektedir.

İbiş (2015) lisansüstü eğitim sürecini bilimsel ilerleme ve kalkınmanın öncülleri olan araştırmacıların ve bilim insanlarının yetiştirilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanım ışığında genç araştırmacıların lisansüstü tezleriyle bilimsel ilgi alanlarına ve çalışma yöntemlerine ilişkin bir yol çizdiği düşünülebilir. Buradan hareketle bu çalışmada ülkemizde yayınlanmış, çocuk ve gençlerde madde¹ kullanımı ve bağımlılığı konusunu ele alan lisansüstü tezlerin başlık ve özetleri taranarak araştırmaların amaç, örneklem gibi boyutlarının açısından incelenmesi, çalışma bulgularından aktarımlar yapılarak Türkiye'deki ergen ve gençlerin maddeyle olan ilişkisini inceleyen araştırmalara ilişkin bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Yöntem

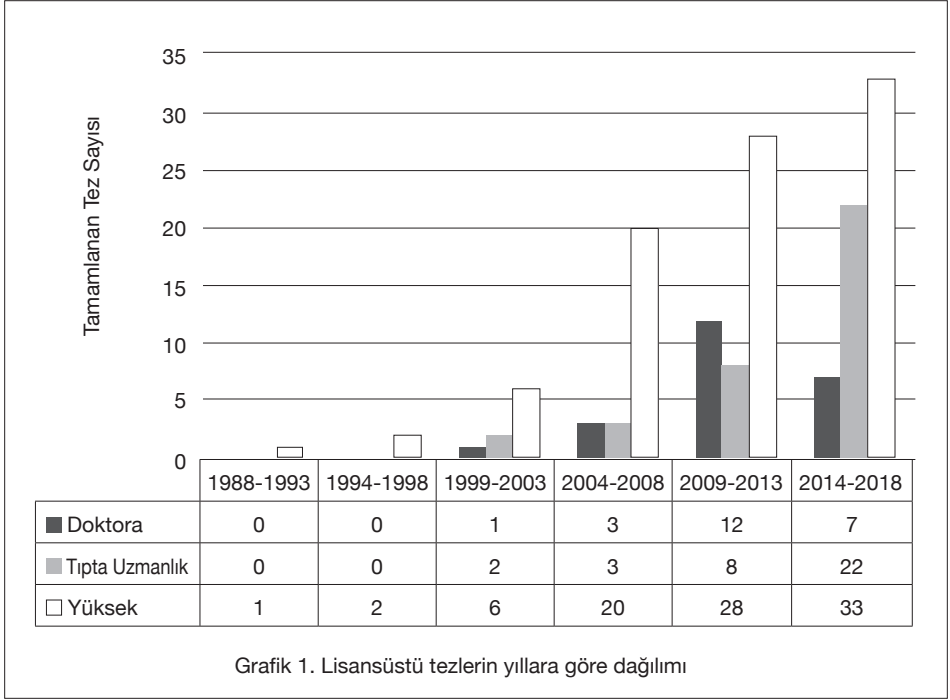
Betimsel nitelikte tasarlanan bu çalışmada değerlendirilen tezlere Yükseköğretim Kurumu'nun çevrimiçi (online) Ulusal Tez Merkezi (tez.yok.gov.tr) aracılığıyla 15.07.2018 - 31.07.2018 tarihleri arasında ulaşılmıştır. Sistemin gelişmiş tarama sekmesinde aranacak sözcükler bölümüne “genç” ve “bağım”, “genc” ve “bağım”, “ergen” ve “bağım”, “genç” ve “madde kullan”, “genc” ve “madde kullan”, “ergen” ve “madde kullan” sözcükleri girilerek; aranacak alan bölümünde “tümü” seçilerek; arama tipi bölümünde ise “içinde geçsin” seçilerek başka bir kısıtlama yapılmadan arama yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlar içerisinde sigara, alkol ve uyuşturucu/uyarıcı madde konularıyla ilgisi olmayan (internet, telefon, yeme bağımlılığı gibi konuları inceleyen) tezler belirlenmiş ve araştırma örneklemini dışında tutulmuştur. Elde edilen listedeki tezlerin yayın yılı, tezin yapıldığı anabilim dalı, üniversite türü (devlet, vakıf), araştırılan bağımlılığın türü, tez türü (yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık), örneklem sayısı ve içeriği (lise-üniversite öğrencisi, bağımlı-bağımlı olmayan gibi) ve çalışmanın amacı (sıklık belirleme, müdahale etkililiği, karşılaştırma gibi) Microsoft Office Excel programına işlenmiştir. Ayrıca tezlerin özetleri Microsoft Office Word dosyasında bir araya getirilmiştir.

Sonrasında özetler okunarak çalışmanın türüne (sıklık belirleme, müdahale/tedavi etkililiği, örneklem özelliklerini betimleme/niteleme/karşılaştırma) göre sınıflanmıştır. Bunların yanı sıra özetinde çalışma bulguları paylaşılmış olan araştırmalara ilişkin derlemeler oluşturulmuştur.

¹ Metin boyunca “madde” sözcüğü sigara, alkol ve uyuşturucu/uyarıcı madde kavramlarını kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Bulgular

Yapılan tarama sonucunda sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı madde konusunu ele alan 145 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Araştırma kapsamına giren 145 tezin 20'si (%13,8) doktora, 39'u (%26,9) tıpta uzmanlık, 86'sı (%59,3) yüksek lisans tezidir. Bağımlılıkla ilgili ulaşılabilen en eski doktora tezi 2003, tıpta uzmanlık tezi 2002 ve yüksek lisans tezi 1993 yılında yayınlanmıştır. Araştırma ölçütlerine giren tezlerin yarısı 2013-2018 yılları arasında yayınlanmıştır (Bkz. Grafik 1).

Tezlerin tamamlandığı üniversitenin türü temel alındığında: tıpta uzmanlık tezlerinin tamamı, doktora tezlerinin 19'u (%95) ve yüksek lisans tezlerinin ise 72'si (%83,7) devlet üniversitelerinde tamamlanmıştır. Çalışmanın tamamlandığı ana bilim dalı dağılımına bakıldığında: %60 sağlık, %26'sı sosyal bilimler ve %14'ü eğitim alanında yayınlanmıştır (Bk. Tablo 1).

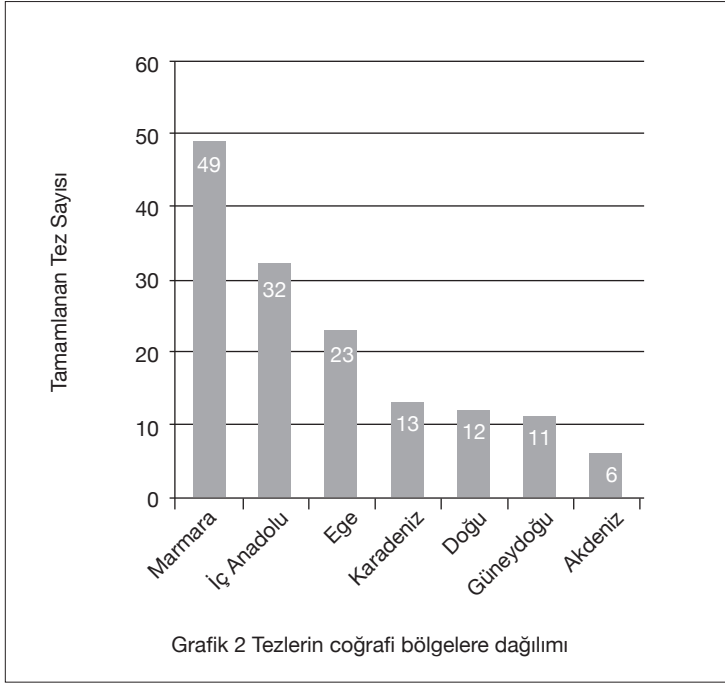
Tablo 1. Tezlerin Alanlara Göre Dağılımı

Eğitim bilimleri alanı	Tez sayısı	Sosyal bilimler alanı	Tez sayısı	Sağlık bilimleri alanı	Tez sayısı
Aile eğitimi ve danışmanlığı	2	Çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri	1	Adli tıp	5
Çocuk gelişimi ve eğitimi	1	Güvenlik bilimleri	4	Aile hekimliği	5
Eğitim bilimleri	2	İşletme	2	Çocuk sağlığı ve hastalıkları	2
Eğitim yönetimi ve denetimi	1	Psikoloji	8	Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği	3
Halk eğitimi	1	Radyo ve televizyon	1	Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları	12
İlköğretim	1	Rekreasyon	1	Doğum ve kadın hastalıkları	1
Rehberlik ve psikolojik danışmanlık; eğitimde psikolojik hizmetler	12	Sosyal antropoloji	1	Halk sağlığı	18
		Sosyal bilimler	7	Halk sağlığı hemşireliği	4
		Sosyal hizmetler	8	Hastane ve sağlık kurumları yönetimi	3
		Sosyoloji	5	Hemşirelik	7
				Klinik psikoloji	9
				Psikiyatri hemşireliği	3
				Sağlık bilimleri	3
				Sağlık psikolojisi	1
				Ruh sağlığı ve hastalıkları; psikiyatri	11
Toplam	20		38		87

Çalışmaların 96'sı uyuşturucu/uyarıcı madde, 23'ü sigara, 43'u madde kullanım riski (genel sağlık/riskli davranışlar altında) ve 21'i alkol kullanımı konusunu ele almıştır². Çalışılan örneklemle bakıldığında 70'i (1 ilköğretim, 3 ortaokul, 48 lise, 19 üniversite) öğrencilerle, 4'ü öğretmenler veya öğretmen adaylarıyla, 27'si bağımlılığı olan, 10'u suçla karışmış, 4'ü devlet koruması altındaki, 2'si sokakta yaşayan; 8'i uyum sorunu olan (evden kaçma, davranım bozukluğu, özkıyım girişimi, diğer psikolojik sorunlar gibi), 2'si sanayide çalışan, 3'ü zorunlu askerlik görevini yerine getiren ergen ve/veya gençlerin katılımıyla

² Bazı çalışmalar birden fazla bağımlılık yapıcı madde türünü içerdiğinden bir araştırma birden fazla alt sınıfta sayılmıştır.

yürütülmüştür³. Araştırma örnekleminin yerleşim yerine bakıldığında 103'ü büyükşehir, 23'ü il, 7'si ise ilçe olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra çalışmanın yürütüldüğü ilin bulunduğu coğrafi bölgeler göz önüne alındığında sırasıyla 49'u Marmara, 32'si İç Anadolu, 23'ü Ege, 13'ü Karadeniz, 12'si Doğu Anadolu, 11'i Güneydoğu Anadolu, 6'sı Akdeniz Bölgesi'ndedir (Bkz. Grafik 2).

Tezler incelendiğinde çoğunluğunun lise ve üniversite öğrencilerinde madde kullanım ve bağımlılık tehlikesine ilişkin sıklık belirlemek amacıyla anket veya bağımlılıkla ilişkili öz bildirim ölçekleri kullanılarak bir şehrin merkezindeki bir veya birkaç lise veya bir üniversitenin bir veya birkaç bölümünde tarama ve bazı sosyodemografik ve/veya psikososyal değişkenlerle madde kullanımının ilişkisini belirlemeyi amaçlayan çalışmalar olduğu gözlenmiştir. Bunların yanı sıra daha az sayıda tez bağımlılık tanısı almış ve/veya bağımlılık tedavisi gören ergenleri/gençleri çeşitli psikososyal değişkenler açısından bağımlı olmayan ergenlerle/gençlerle karşılaştırma ve betimleme çalışmalarıdır. Çok daha az sayıdaki çalışma ise okul ortamında veya bağımlılık tedavi merkezinde yapılan bireysel veya grup psikoeğitim/tedavi çalışmalarının etkililiğini değerlendirmiştir.

³Bazı çalışmalar birden fazla örnekleme yürütüldüğünden bir araştırma birden fazla alt sınıfta sayılmıştır.

Ergenlerde ve Gençlerde Sigara Kullanımına İlişkin Çalışmalar

Yaşam boyu sigarayı bir kez deneme durumunu değerlendiren araştırmalar ele alındığında 5 farklı bölge ve 8 farklı ilde (Ankara, Edirne, İstanbul, Adapazarı, İzmir, Denizli, Erzurum, Bartın) en yüksek oran Ankara'daki lise öğrencilerinde (%63,2; Kaptanoğlu, 2004), en düşük oran ise İzmir'deki lise öğrencilerinde (%21,6; Çataloğlu, 2011) bildirilmiştir. Can'ın (2007) araştırma bulguların göre ise Adapazarı'nda ortaokul öğrencilerinde 1 kez sigara deneme oranı %19,2'dir. Lise öğrencilerinde düzenli sigara kullanma oranı bakımından 6 farklı bölge ve 12 farklı ilde en yüksek oran İstanbul'da (%60,2; Taner, 2005), en düşük oran yine Elazığ'da (%10,3; Aygen, 2009) gözlenmiştir. Üniversite öğrencilerinde ise düzenli sigara kullanma oranı en yüksek İstanbul'da (%34,5; Yıldırım, 2016), en düşük Isparta (%12,3; Önder, 2012) ve Malatya'dadır (%12,3; Koca, 2011). Çetin'in (2016) çalışmasında İstanbul'daki bir askeri hastaneye başvuran genç erkeklerde sigara kullanım oranı %69,5 olarak bulunmuştur. Palanci (2004) ise Diyarbakır'da ilköğretim düzeyinde eğitim gören çocuklarda sigara kullanma oranını %5,8 olarak belirlemiştir.

Sigara kullanan ve kullanmayan bireylerin karşılaştırıldığı çalışmalar incelendiğinde gerek lise (Aygün, 2017; Bulut, 2016; Çakır, 2011; Demirhan, 1999; Kurupınar, 2012; Palanci, 2004; Sarı, 2006; Söylemez, 2012; Usanmaz, 1993) gerekse üniversite öğrencilerinde (Çakır, 2011; Dayı, 2013; Köksal, 2016; Yazıcı, 2017; Yıldırım, 2016) erkeklerde kullanım oranı daha yüksek bulunmuştur. Ancak Kırca (2006) lise öğrencilerinde cinsiyet bakımından fark olmadığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra ailesinde (Akin, 1996, Çakır, 2011; Dayı, 2013; Demirhan, 1999; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Kundakçı, 2006; Usanmaz, 1993) ve/veya arkadaşları (Ağar-Güven, 2005; Aygün, 2017; Çakır, 2011; Dayı, 2013; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Kundakçı, 2006; Kurupınar, 2012) arasında sigara kullanan bireyler olan öğrencilerde sigara kullanma oranı daha yüksektir. Sigara kullanmaya başlama yaşı açısından ise çalışmalar farklı bulgulara işaret etmektedir. Kundakçı (2006) araştırmasında başlama yaşı bakımından cinsiyet farkı olmadığını ifade ederken, Kaptanoğlu (2004) çalışmasında erkeklerin daha erken yaşta başladığı bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca lise öğrencilerinde bir kez sigara kullanmış ergenlerin sosyal fobi düzeyleri hiç kullanmamış ergenlerden anlamlı olarak yüksektir (Can, 2017). Yazıcı (2017) üniversite öğrencilerinde aileden algılanan sosyal destekle sigara kullanımı arasında negatif yönde ilişki olduğunu ifade etmiştir.

Ergenlerde ve Gençlerde Alkol Kullanımına İlişkin Çalışmalar

Lisansüstü tez araştırmalarında lise öğrencilerinde bir kez alkol içmeyi deneme oranını inceleyen 7 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmaların bulgularına göre sırasıyla lise öğrencileri arasında en yüksek deneme oranı Edirne'de (%52,1; Eneç-Can, 2007) ve en düşük Erzurum'da (%8,5; Can, 2017) bulunmuştur. Düzenli alkol kullanımı açısından en düşük oran Tokat'taki lise öğrencilerinde %3'ken (Bulut, 2016), en yüksek İstanbul'da %42,5'dir (Akbaba, 2012). Üniversite öğrencileri arasında ise bu oran en düşük Isparta'da %8,2 (Önder, 2012) ve en yüksek İstanbul'da %66,5'tir (Taner, 2005). Can (2007) Adapazarı'ndaki ortaokul öğrencilerinde alkol deneme oranını %10,4, kullanım oranını %2 ve Palanci (2004) Diyarbakır'daki ilköğretim öğrencilerinde alkol kullanım oranını %1,6 olarak bildirmiştir.

Belirli aralıklarla alkol kullanan bireyleri inceleyen çalışmalara göre erkeklerde kullanım oranı anlamlı olarak kadınlardan yüksek bulunmuştur (Akın, 1996; Aygün, 2017; Bulut, 2016; Çakır, 2011; Dayi, 2013; Demirhan, 1999; Kırca, 2006; Köksal, 2016; Kurupınar, 2012; Palanci, 2004; Sarı, 2006; Usanmaz, 1993). Ailesinde veya arkadaşları arasında alkol kullanımı olan öğrencilerde alkol kullanım oranı daha yüksektir (Ağar-Güven, 2005; Akın, 1996; Çakır, 2011; Dayi, 2013; Demirhan, 1999; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Palanci, 2004; Usanmaz, 1993; Yavuz, 2003). Bunların yanı sıra aile ilişkilerini kötü olarak tanımlayan (Gülmez, 2003) ve anne eğitim düzeyi daha yüksek olan (Çakır, 2011) bireylerde de alkol kullanım oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Ayrıca aileden algılanan sosyal destekle alkol kullanımı arasında negatif yönde ilişki bulunmamıştır (Yazıcı, 2017).

Ergenlerde ve Gençlerde Uyuşturucu/Uyarıcı Madde Kullanımına İlişkin Çalışmalar

Lise öğrencileri arasında bir kez uyuşturucu/uyarıcı madde deneyenlerin oranını belirlemeyi amaçlamış ulaşılabilen çalışmalarda bu oran en yüksek Ankara'da %20,9 (Arslan-Şahin, 2011) ve en düşük yine Ankara'da %2,3'tür (Karakas, 2006). Belirli aralıklarla madde kullanan lise öğrencileri bakımından en yüksek oran Elazığ'da (%6,8; Aksu, 2002) ve en düşük oran İstanbul'dadır (%0,8; Akbaba, 2012). Üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiş çalışmalarda ise uyuşturucu/uyarıcı madde kullanım oranı en yüksek Eskişehir'de %11 (Dayi, 2013), en düşük ise Samsun'da %1,4 (Köksal, 2016) ve Isparta'da %1'dir (Önder, 2012).

Aile veya arkadaşları arasında uyuşturucu/uyarıcı madde kullanan (Çakır, 2011; Çavuşoğlu, 2009; Dayi, 2013; Görgün, 2009; Palanci, 2004, Taner, 2005; Telliel-Güler, 2008; Yavuz, 2003), fiziksel şiddete maruz kalmış olan (Çakır, 2011) bireylerde madde kullanma oranı diğerlerinden daha yüksek bulunmuştur. Pek çok çalışmada erkeklerde madde kullanım oranı kadınlardan anlamlı olarak daha yüksekken (Çakır, 2011; Dayi, 2013; Görgün, 2009; Kasap, 2015; Koca, 2011; Semerci, 2016; Telliel-Güler, 2008); Sarı'nın (2006) çalışmasında lise öğrencilerinde kadınlarda daha yüksek, Kırca'nın (2006) lise ve Taner'in (2005) üniversite öğrencileriyle yürüttüğü çalışmalarda ise kullanım oranı açısından cinsiyetler arasında anlamlı fark gözlenmemiştir. Ailesinden yeterli desteğini alamadığını bildiren öğrenciler arasında madde kullanım oranı diğerlerine göre daha yüksektir (Çakır, 2011; Koca, 2011). Ancak Çavuşoğlu (2009) aileden algılanan sosyal destekle madde kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını; Yazıcı (2017) ise sağlık alanında eğitim gören yükseköğrenim öğrencilerinde aileden algılanan sosyal destekle anlamlı ilişki içinde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Koca'nın (2011) çalışmasına göre madde kullanan üniversite öğrencilerinin %63,6'sı merak nedeniyle madde kullanmaya başlamıştır.

Bağımlılığı Olan Ergen ve Gençlerle Yürütülen Çalışmalar

Bu konu başlığına giren tezler bağımlılığı olan bireyi ve ailesini psikososyal açıdan değerlendiren ve bağımlı olmayan yaşlılarıyla karşılaştıran çalışmalardır. Çalışmalar

değerlendirildiğinde bağımlılığı olan ergenlerde bağımlılığı olmayan yaşlılarına göre kargaşalı kimlik statüsü (Pala, 2007), saldırganlık (Sökmen, 2017), öfke, (Aygen, 2009; Ölçüm, 2014), duygusal tutarsızlık (Kaya, 2011), duygu düzenleme güçlüğü (Koyak, 2018), yönetici işlevlerde bozulma (Aydın, 2018), korkulu ve kayıtsız bağlanma (Aydoğdu, 2013) düzeyleri daha yüksektir. Bunların yanı sıra bağımlılığı olan ergenlerin başarılı kimlik statüsü (Pala, 2007), özyeterlik (Pala, 2007), özsaygı (Bircan, 2011; Kaya, 2011; Ölçüm, 2014; Pala, 2007), yumuşak başlılık, özdenetim ve gelişime açıklık (Kaya, 2011), empati (Sökmen, 2017), bellek, yüz tanıma, dikkat, yürütücü işlev beceri (Ünal, 2011) düzeyleri anlamlı olarak bağımlılığı olmayan gruptan düşük bulunmuştur.

Bireylerin aile ve sosyal çevresiyle ilişkileri ele alındığında bağımlılığı olan ergenler ebeveynlerini daha saldırgan (Pala, 2007) ve daha az kabul- ilgi gösteren kişiler olarak değerlendirmekte (Aydoğdu, 2013; Bircan, 2011) ve algılanan aile sosyal destek ve toplam sosyal destek puanları bağımlılığı olmayan yaşlılarından daha düşüktür (Aydoğdu, 2013). Ayrıca bağımlılığı olan çocuk ebeveynlerinin denetleme düzeyinin, eşler arası birliktelik ve uyumun düşük olduğu gözlenmiştir (Öngel-Atar, 2013).

Madde bağımlılığı olan ergenlerde ihmal, istismar geçmişini sorgulayan çalışmaların bulgularına göre bireylerin %60'ı çocukluk çağı travması bildirmiş ve çocukluk çağı travması geçmişi bildiren ergenlerin daha erken yaşta madde kullanmaya başladığı gözlenmiştir (Polat-Balcı, 2011). Yıldız (2018) bir bağımlılık tedavi merkezine başvuran ergenlerin psikososyal örseleyici yaşantılar arasından en fazla (%34) duygusal ihmali bildirdiğini ve tedaviyi tamamlayamayanların daha ağır duygusal ihmali ve istismar öyküsüne sahip olduğunu belirtmiştir. Örseleyici yaşantıların yanı sıra tedaviye başvurmuş bağımlılığı olan ergenlerin %95,8'inde en az 1 psikiyatrik eş tanı bulunmuştur (Bozbey, 2015).

Suç Eylemi ile Ergenlik ve Gençlik Yıllarında Madde Kullanımını Ele Alan Çalışmalar

Suç eyleminde bulunmuş bireylerde ergenlikte/gençlikte madde kullanımını inceleyen araştırmalar gözden geçirildiğinde genel olarak suç eyleminde bulunmuş bireylerin diğerlerine göre erken yaşta madde kullanım oranları daha yüksek bulunmuştur. Ceza infaz kurumunda bulunan suça sürüklenmiş ergenlerde yaşlılarına göre ve birden fazla kez suç eylemine karışmış ergenlerde ilk kez suç eylemine karışmış yaşlılarına göre madde kullanım oranı anlamlı olarak daha yüksektir (Top, 2010). Uyuşturucu maddeyle ilgili ceza almış yetişkinler sigara veya alkol kullanımına 6-10 yaş arasında başladığını ve %47'si de meraktan dolayı madde kullanımına başladığını bildirmiştir (Altınkaya, 2010). Özkıyım girişimiyle yatılı tedavi gören genç tutuklu/hükümlülerde alkol veya madde kullanım oranı %73,4'tür ve bu grupta kişilik bozukluğu tanısı olanlarda madde kullanım oranı daha yüksektir (Sarp-Toprağın, 2011). Ailesinde alkol veya madde kullanımı olan suça sürüklenmiş ergenlerde madde kullanımı, arkadaş çevresinde alkol veya madde kullananlarda ise alkol ve madde kullanım oranı daha yüksektir (Yavuz, 2003)

Tartışma ve Sonuç

Tartışma bölümünde ergen ve gençlerde madde bağımlılığını ele alan lisansüstü tezlerle ilişkin nicel bilgiler üzerinden yorum ve öneriler paylaşılacaktır. Sonraki paragraflarda sırasıyla sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımıyla ilgili genel örneklemelerden ve son olarak bağımlılığı olan örneklemelerle yürütülmüş tezlerden elde edilen bulgular tartışılacaktır.

2018 Eylül ayı Ulusal Tez Merkezi istatistikleriyle karşılaştırıldığında ergenlerde ve gençlerde madde kullanımını/bağımlılığını konu alan lisansüstü tezlerin program türüne göre dağılımı yüksek lisans için benzerlik gösterirken (%69,5) doktora da genel oran (%18,4) daha yüksek, tıpta uzmanlıkta (%11,5) ise daha düşüktür (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/IstatistikBilgiler?islem=4>, 13 Eylül 2018'de erişildi). Bu durumun olası açıklamalarından biri çalışma konusunun, doktora eğitimi veren çok farklı anabilim dallarının ilgi alanına henüz girmeyerek bu konuda doktora düzeyinde daha az çalışma yapılmış olması olabilir. Ancak bu varsayımın daha ayrıntılı değerlendirmelerle sınanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra tamamlanan tezlerin yarısının son 5-6 yıl içerisinde yayınlanmış olması bu konuya olan ilginin ve bilgi birikiminin giderek arttığına işaret etmektedir. Buradan hareketle gerek kamu ve sivil toplum kurumlarının gerekse tez danışmanı ve öğrencilerinin geçmiş araştırmalar ışığında yeni araştırmalarla madde kullanımını/bağımlılığını önleyici bilgi ve müdahalelere yönelmesi toplum yararı açısından değerli olacaktır. Nitekim Türkiye Yeşilay Cemiyeti bağımlılık konusundaki bilimsel bilgi ve ilgiyi arttırmak adına yüksek lisans ve doktora çalışmasını bağımlılık konusunda yürüten öğrencilere burs olanağı sağlamaya başlamıştır (<https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/yesilaydan-doktora-ve-yuksekk-lisans-ogrencilerine-burs-firsati-2018>, 13 Eylül 2018'de erişildi).

Araştırmaların önemli bir bölümünün uyuşturucu/uyarıcı maddeyle ilintili olması hem diğer bağımlılık türlerine göre daha fazla toplumsal, ruhsal, yasal sorunlara yol açması hem de kitle yayın organlarının ve kamu yöneticilerinin gündeminde daha çok yer tutmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu durum sigara, alkol gibi diğer bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan veya kullanma eğilimi olan bireylerin ve gereksinimlerin anlaşılmasını ve önleyici-koruyucu politikaların uygulanmasını geciktirecektir. Bu nedenle diğer maddelerin de araştırılmasını özendirici girişimlerde bulunmak yararlı olacaktır. Şüphesiz ki bilim üreten bireyleri zorla bir konuda çalışmaya yönlendirmek doğru olmayacaktır. Ancak Yeşilay'ın bursu gibi sivil toplum destekleri ve kitlesel yayın ve kamu yöneticilerinin gündemlerinde ve söylemlerinde diğer maddelere de yer vermesi genç bilim insanları için özendirici olacaktır.

Örneklemelerin büyük çoğunluğu örgün eğitim-öğretim sisteminde veya yasal tedavi merkezlerindeki; büyükşehirlerin merkezindeki ergen veya gençlerden oluşmaktadır. Araştırmacıların zaman, emek ve parasal gereksinimlerle belirli bir noktada bir araya

gelmiş bireylerle çalışması anlaşılır bir durumdur. Ancak herhangi bir eğitim veya tedavi kurumundan hizmet al(a)mayan gençlerde madde kullanım eğilimi ve ilgili değişkenlerin incelenmesi daha kapsayıcı bir sonuç ortaya koyacaktır. Bu noktada özellikle devlet kurumlarının olanakları (veri tabanları, hibeler vb.) araştırmacılarla paylaşarak daha kapsayıcı örneklerle çalışmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca tez danışmanları da ulaşılması zor örneklerle çalışma konusunda öğrencilerini yönlendirmesi önemli bir adım olacaktır.

Elde edilen bir sonucun belirli aralıklarla farklı araştırmacılarca yeniden ortaya konulması bilginin güvenilirliğini gözlemleyebilmek için değerlidir. Lisansüstü tezler incelendiğinde bazı tezlerin benzer örneklerle benzer kavramları araştırdığı gözlenmiştir, yukarıda değinilen katkısı bakımından bu anlamlı bir durumken bir konuyu yeni araştıran bilim insanlarının bir araştırma konusu belirlerken önceki çalışmalara benzer öğeler barındıran ve bunun üzerine yeni araştırma soruları ekleyen bir tutum sergilemesi bilimin ilerlemesini hızlandıracaktır. Bu bakış açısıyla yeni bir araştırma tasarlanırken geçmiş araştırmaların sınırlılıklarının belirlenmesi, gerekirse önceki araştırmanın yürütücüleriyle bilgi alışverişi yapılması yararlı olacaktır. Bunu sağlayabilmek adına lisans ve lisansüstü derslerin sorgulamayı, araştırmayı özendirici içerikte sunulması ve akademik/tez danışmanlarının bu noktada yönlendirici olması önemli katkılar sağlayacaktır.

Bir sorunun çözülebilmesi için öncelikle eksiksiz ve doğru şekilde betimlenmesi çok önemlidir. Erişilen tezlerin büyük çoğunluğunda madde kullanım sıklığı ve ilişkili değişkenler incelenmiştir. Farklı örneklerle farklı dönemlerde yapılan bu tür betimsel çalışmalar tehlike haritası ve zaman içindeki izleyişini belirleyebilmek için yararlıdır. Son yıllarda bu konudaki lisansüstü tez çalışmalarının arttığı göz önünde bulundurulursa yeni araştırmacıların danışmanlar, kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından koruyucu-önleyici uygulamalar geliştiren, sınavan çalışmalara özendirmek 'toplum için bilim' bakışını güçlendirecektir.

Sigara kullanımıyla ilgili araştırmalara bakıldığında ilk kez sigarayı deneme oranı ortaokuldan (%19,2; Can, 2007) liseye (%63,2; Kaptanoğlu, 2004) doğru artış göstermektedir. Bu durum çocukların büyümesiyle birlikte ebeveyn denetiminin azalması, denetlenemeyen daha farklı ortamlara girmeye başlamasından kaynaklanabilir. Sigara içen arkadaşı olan bireylerin sigara kullanma oranı diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur (Aygün, 2017; Çakır, 2011; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Kundakçı, 2006; Kurupınar, 2012). Bu yorumu destekleyici bir bulgu olarak düzenli sigara kullanımının lisede en yüksek %29,8'ken (Söylemez, 2012) üniversitedeki en yüksek oranın %60,2 (Taner, 2005) olmasıdır. Gençlerin önemli bir yüzdesi ailesinden farklı bir şehirde yükseköğrenim görmesi aile denetimini ve etkisini azaltmaktadır. Dayı (2013) yalnız yaşayan üniversite öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımının, Görgün (2009) de yalnız yaşayan üniversite öğrencilerinde sigara ve

alkol kullanımının daha yüksek olduğuna işaret etmiştir. Öte yandan ailesinde sigara içen biri olan öğrencilerde sigara kullanma oranı da diğerlerinden daha yüksektir (Akin, 1996, Çakır, 2011; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Kundakçı, 2006). Uluslararası bir araştırmanın sonuçlarına göre yaşamları boyunca hiç sigara içmeyen bireyler sigara kullanmış olan bireylere göre evde ve kamusal alanlarda daha az sigara dumanına maruz kalmıştır (Warren, Jones, Eriksen ve Asma, 2006). Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi Ve Kontrolü Hakkında Kanun kamusal alan ve araçlardaki düzenlemelerle çocukların sigaraya/tütüne maruz kalma olasılığını azaltmada etkili bir yöntemdir. Ancak bu tür yasal düzenlemelerin en iyi sonucu vermesi için toplumun ve bireyin de sorumlulukları vardır. Özel alan olan evlerde sigara tüketiminin önlenmesi için hem aileler hem de çocukların gönüllü bir denetleyici olabilmesi için eğitici ve bilinçlendirici çalışma ve araştırmalar yararlı olacaktır.

Sigara kullanım oranı erkek ergen ve gençlerde kadınlardan anlamlı olarak daha fazladır (Aygün, 2017; Çakır, 2011; Köksal, 2016; Kurupınar, 2012; Söylemez, 2012 Yıldırım, 2016). Bildirilen bu farka ilişkin olası açıklamalar Türk toplumunda erkek ergen ve gençlerin kadınlara göre ev dışı ortamlarda daha fazla zaman geçiriyor olması ve erkekler arasında sigara içmenin erkeklikle ilişkili tutularak toplumsal cinsiyete bağlı bir etkinin olması olabilir. Ulaşılan bir diğer önemli bulgu, sigara içen bir arkadaşı olan öğrenciler arasında sigara içme oranı diğerlerinden anlamlı olarak yüksektir (Aygün, 2017; Çakır, 2011; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Kundakçı, 2006; Kurupınar, 2012). Ergenlik ve gençlik yıllarında yaşlıları birey üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Lise öğrencileriyle gerçekleştirilen bir çalışmada akran baskısı ile sigara içme davranışı arasındaki pozitif yönde anlamlı ilişki bu yorumu destekler niteliktedir (Kıran-Esen, 2003). İleride yapılacak araştırmalarda ergenlere/gençlere bu konuda çeşitli eğitim araçları (kitap, sanal ortam, televizyon yayınları, akıllı telefon uygulamaları vd.) kullanılarak farkındalık kazandırılarak kitlesel müdahalelerin etkililiği değerlendirilebilir.

Cinsiyetin alkol kullanımı bakımından karşılaştırıldığı araştırmalar erkeklerin kadınlara göre düzenli alkol kullanma oranlarının daha yüksek olduğunu göstermiştir (Akin, 1996; Aygün, 2017, Çakır, 2011; Kurupınar, 2012; Köksal, 2016). Sigara kullanımındaki cinsiyet farklılığı için yapılan açıklama burada da yinelenebilir. Yine sigara kullanımıyla benzer şekilde ailesinde veya arkadaşları arasında alkol kullanımı olan öğrencilerde alkol kullanım oranı daha yüksektir (Akin, 1996; Çakır, 2011; Gülmez, 2003; Köksal, 2016). Bunun olası bir nedeni yakın çevresinde alkol kullanımına sık maruz kalmanın sosyal öğrenme aracılığıyla olağan ve olması gereken bir durum olarak algılanması olabilir. Akin'ın (1996) çalışmasındaki lise öğrencilerinde alkolü deneme etkenlerinin başında eğlenme/kutlama ortamları gelirken kullanımı sürdürme etkenleri arasında yine eğlence, sorunlardan uzaklaşma ve çevreye uyumu işaret eden bulgu bu yorumu destekler niteliktedir. Ayrıca aile ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergen ve gençlerde alkol kullanım oranı diğerlerinden daha yüksektir (Gülmez, 2003). Aileyle ilişkilerin sıkı olmaması ergenin/gencin yeterince

izlenip olumsuz davranışlardan korunamamasına ve ailesiyle sıkıntı yaşadığı algısıyla tehlikeli arkadaş ortamlarına katılmasına yol açıyor olabilir.

Uyuşturucu/uyarıcı madde kullanım oranları lise öğrencilerinde %2,2 - 6,8 arasında değişirken, üniversite öğrencilerinde bu aralık %1 - 9,2'dir. Bu durumun olası açıklamaları: bu konuda sınırlı sayıda tez çalışmasına ulaşılabilmiş olması nedeniyle yeterli bilgi birikiminin olmaması veya madde kullanan gençlerin yükseköğrenim kazanamaması veya sürdürmemesi ve/veya uyuşturucu/uyarıcı madde bulunduranın/kullanmanın suç olması nedeniyle bildirimden kaçınılıyor olması olabilir. Ailesinde (Koca, 2011) veya arkadaşları (Çakır, 2011) arasında madde kullanan bireyler olan gençlerde kullanım oranı diğer yaşlılarına göre daha yüksektir. Can (2017) akran baskısının madde kullanan ergenlerde daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Akran baskısına maruz kalan ergenlerde gruba uyma gereksinimi sonucunda madde kullanımı başlıyor ve sürüyor olabilir. Madde kullanan üniversite öğrencilerinin çoğunluğu merak (Koca, 2011; Müderrisoğlu, 2008) ve heyecan arayışı (Dayi, 2013) nedeniyle madde kullanımına başladığını belirtmiştir. Madde kullanımına yönelik olumlu tutuma sahip lise öğrencilerinin ebeveynleri daha çok otoriter ebeveynlik tutumuna başvururken olumsuz tutum sergileyenlerin ebeveynleri daha çok demokratik ebeveynlik tutumuna başvurmaktadır (Aksoy, 2006). Bu sonuç ebeveynlere yönelik eğitim çalışmalarında işlevsel ebeveynlik becerileri ve tutumlarının da aktarılmasının gerekli olabileceğini işaret etmektedir.

Madde bağımlılığı olan ergenlerin/gençlerin saldırganlık (Sökmen, 2017), duyu düzenleme güçlüğü (Koyak, 2018), yönetici işlevlerde bozulma (Aydın, 2018), bağlanma (Aydoğdu, 2013), kimlik kazanımı (Pala, 2007), özyeterlik (Pala, 2007), özsaygı (Bircan, 2011; Kaya, 2011; Pala, 2007), özdenetim ve gelişime açıklık (Kaya, 2011), empati (Sökmen, 2017) gibi alanlarda bağımlılığı olmayan yaşlılarına göre önemli zorluklar yaşadığı bildirilmiştir. İncelenen çalışmaların tamamı kesitsel çalışmalar olması nedeniyle bu tür zorlukların bağımlılığa mı yol açtığı, yoksa bağımlılığın bir sonucu mu olduğu sorusu yanıtlanamamıştır. Gerek önleyici-koruyucu uygulamalar gerekse etkili tedavi ortam ve yöntemlerinin geliştirilebilmesi için bu sorunun yanıtı önemlidir. Lisansüstü tezlerin sınırlı sürede tamamlanmaları gerektiği için uzun boylamsal çalışmalar yapmak güç görünse de, tezler üniversitelerde ve/veya kamu kurumlarında yürütülecek uzun soluklu çalışmaların parçaları/ayakları olarak tasarlanabilir. Böyle bir yaklaşım İbiş'in (2015) de değindiği gibi hem geleceğin bilim insanları için uzun soluklu bir çalışma ortamı ve alanı yaratacak hem de devlet politikalarının belirlenmesine önemli katkı sunacaktır.

Madde bağımlılığı olan ergenler diğer yaşlılarına göre ebeveynleriyle ilişkilerini daha olumsuz algılamakta (Aydoğdu, 2013; Bircan, 2011; Pala, 2007) ve hem aileden hem de tüm çevresinden gelen sosyal desteğin düşük olduğunu bildirmektedir (Aydoğdu, 2013). Öngel-Atar'ın (2013) çocuğunda madde bağımlılığı olan ebeveynlerle gerçekleştirdiği

çalışmaya göre diğer ebeveynlere göre eşler arası birliktelik ve uyum anlamlı olarak düşük bulunmuştur. Tüm bunlar bir araya getirildiğinde sadece madde kullanımıyla ilgili bilinçlendirme çalışmalarının yeterli olmayabileceği, eşler arası uyumla ilgili psikoeğitim çalışmalarının çocuğun madde kullanımı üzerindeki etkisini inceleyen müdahale çalışmalarının gerekli olabileceği düşünülmektedir.

Madde bağımlılığı olan ergenlerde çocukluk çağı travmasının yaygın olduğu ve bu tür yaşantısı olan ergenlerin bağımlılığı olan diğer ergenlere göre daha erken yaşta madde kullanmaya başladığı bildirilmiştir (Polat-Balcı, 2011). Madde satın alınan ve kullanılan yerlerin duygusal ve fiziksel zarar verme olasılığı yüksek kişilerin bulunduğu uygunsuz ve örseleyici ortamlar olabileceği düşünüldüğünde bu tür örseleyici yaşantıların daha derin ve kalıcı izler bırakarak bireyin toplumu uyum ve tedavi olasılığını önemli düzeyde azaltabileceği düşünülmektedir. Bu yorum, Tuz'un (2015) genç kadınlarda kendisinin ve sevgilisinin sigara, alkol ve madde kullanımının cinsel şiddete maruz kalma olasılığını arttırmaktadır bulgusuyla örtüşmektedir. Yıldız (2008) bağımlılığı olan ergenlerde en sık bildirilen psikososyal örseleyici yaşantının duygusal ihmal olduğunu ve daha ağır duygusal ihmal ve istismar öyküsü olan ergenlerde tedaviyi yarıda bırakma oranlarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Buradan yola çıkarak bağımlı bireylere sunulan tedavinin sonucunda sosyal hizmet uzmanı, psikolog gibi uzmanlardan oluşan bir ekiple değerlendirilip karar verilerek bireyin yeni bir yerleşim yerinde uyum sürecinin daha iyi olup olmayacağı deneysel ve boylamsal çalışmalarla sınanabilir.

Önceki paragraflarda ara ara değinildiği gibi betimsel çalışmaların yanı sıra müdahale çalışmalarına da ağırlık verilmelidir. Bir sorunu betimlemek bilim etiği açısından yeterli değildir, belirlenen soruna yönelik çözüm önerileri geliştirmek ve bilimsel ölçütlerde bunları sınavarak toplumla paylaşmak bilim insanının sorumlulukları arasındadır. Ülkemizde yapılmış olan müdahale içerikli lisansüstü tezler göstermektedir ki müdahale programları ortaöğretim son sınıf (Uysal, 2014) ve meslek lisesi öğrencilerinde (Özakar, 2013) genel madde kullanımıyla ilişkili riskli davranış ve tutumlarını azaltmıştır. Bunların yanı sıra Coşkun'un (2006) uçucu madde kullanan ergenlerde 3 oturumluk bireysel eğitim sonrasında tedavi güdülenmesinin arttığı ve bir yıl sonra yeniden madde kullanma oranının düştüğüne ilişkin bulgusu, olanaklara bağlı olarak zaman zaman kısa süreli müdahalelerin de etkili olabileceğini göstermiştir. Lise öğrencilerinde sigara kullanımına karşı yürütülen akran eğitimi öncesi ve sonrasında değişim aşamaları değerlendirilmiş ve düşünme öncesinde olanlar azalırken; düşünme, harekete geçme ve sürdürme aşamalarındaki oranının arttığı gözlenmiştir (Bilgiç, 2013).

Araştırmanın sınırlılıklarına bakıldığında tezlerin tamamının değil, sadece özetler üzerinden bir inceleme yapılmış olması en önemli kısıtlılıktır. İleride yapılacak inceleme/derleme çalışmalarında tüm metnin gözden geçirilerek bulgulara aktarılması daha kapsamlı bir

sonuca ulaştıracaktır. Ayrıca bu çalışmada sadece betimsel istatistikler sunulmuştur. Gelecekte yapılacak değerlendirme meta analiz değerlendirmeleri yapılarak alana katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak ergen ve gençlerde madde kullanımını konu alan lisansüstü tez sayısında zaman içerisinde bir artış gözlenmiştir ve bu durum ulusal bilimin bu konuya ağırlık vermesi bakımından umut vericidir. Bu artışın toplumsal katma değere dönüştürülebilmesi için yararlı olabilecek bazı öneriler şöyle özetlenebilir: daha geniş, farklı ve erişimi zor olan (örgün eğitim, tedavi hizmetleri gibi resmi hizmetlere ulaşamayan bireyler) örneklerle de araştırmalar yürütmek; birden fazla araştırmacının birlikte veya farklı dönemlerde içinde yer alabileceği boylamsal araştırmalar gerçekleştirmek; kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte onların veri tabanları, olanaklarından yararlanarak onların gereksinimlerini de karşılamak; ergen/genç ve ailesine yönelik farklı araçlarla (dizi, film, sosyal medya, kitap vb.) müdahale çalışmalarında bulunmak; Türkiye Yeşilay Cemiyeti örneğindeki gibi genç bilim insanları özendirerek ve yönlendirecek burs ve araştırma olanakları sağlamak. Ayrıca tezlerin 32 farklı anabilim dalında yürütülmüş olması farklı bilim alanlarını bu konuyla ilgilendiğine işaret etmekle birlikte toplum ruh sağlığı hemşireliği, sosyal politika, sosyal psikoloji, siyaset bilimi, din kültürü ve ahlak bilgisi eğitimi gibi bireyi ve toplumu ele alan anabilim dallarında lisansüstü tez olarak çalışılmadığı gözlenmiştir. Farklı bilimlerin bulgu ve yorumlarının madde kullanım sorununu anlama ve çözüm üretmede önemli ve gerekli olduğu göz önüne alındığında bu vb. alanların da bu konuyu ele almasında yarar vardır. Özetlenen ve metin içerisinde değinilen noktalar ışığında ileriki çalışmalarda önceki araştırmaların sınırlılıklarını gidermek ve yeni araştırma sorularıyla kurgulanan tezler ortaya koymak madde kullanımını tanımlama, önleme ve tedavi etme konusunda araştırmacılara ve uygulamacılara yol gösterici olacaktır.

Copyright © 2018 **Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports**

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Journal of Youth Researches • November 2018 • 6(16) • 44-56

ISSN 2147-8473

Received | 09 September 2018

Accepted | 22 October 2018

ANALYSIS / RESEARCH

EXTENDED ABSTRACT

The Examination of Turkish National Graduate Theses on Adolescent and Adolescent Drug Use and Addiction

Hüseyin Nergiz*

Addiction has an important place in the agenda of the society as well as the state institutions in Turkey with the whole world. In many areas such as economic, social, legal and health, addiction affects the individuals and society negatively. According to Turkish Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, when public expenditure made just about the fight against drugs based on the 2016 data, an increase of 11.7% compared to the previous year was approximately 722 million TL (Counter Narcotics Department, 2017). In addition to financial loss, substance use also takes place in the public sector in forensic events and processes. In July 2018 59,546 adults and 3,037 children with the crimes of drug possession and/or use (Turkish Penal Code Article 191) were applied treatment and probation decision (Department of Probation, 2018). Addiction first comes to mind with the mention of drugs/psychotropic substances, in spite of many different

* Research Assistant Hacettepe University, Faculty of Literature, Department of Psychology, Ankara, huseyin.nergiz@hacettepe.edu.tr

types of addiction, such as cigarettes, alcohol, gaming and gambling. Where no national data on other forms of dependence such as alcohol, cigarettes, games, technology and gambling could be reached, such information could not be shared here. Regardless of the statistical frequency, it is important and necessary to obtain a topic in all scientific and practical studies of all types of addiction.

As with many mental and physical health problems, it is of great importance that preventive and protective applications against addiction should be started at an early age. When the national and international field is examined, there are many publications with the above mentioned criteria. These publications are in the fields of education, health, law and economics.

İbiş (2015) defines the process of graduate education as the training of researchers and scientists who are the precursors of scientific progress and development. In the light of this definition, it can be considered that the young researchers have developed a way with their graduate theses and their scientific interests and working methods. Thus, the aim of the present study is examining some dimensions (such as the aim, sampling) of the graduate theses and making quotes from them by scanning titles.

Method

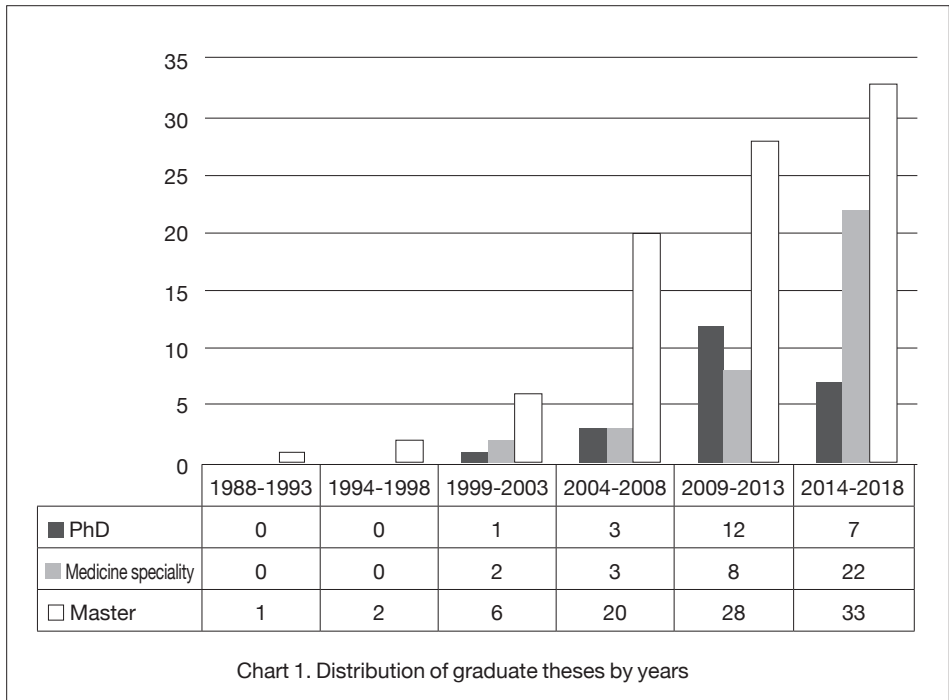
The theses evaluated in this descriptive study were reached through the Thesis Center of the Council of Higher Education (tez.yok.gov.tr) between the dates of 15.07.2018 - 31.07.2018. In the advanced search tab of the system, the expressions to be searched are listed as “young” and “dependen”, “adolescent” and “dependen”, “young“ and “substance use”, “adolescent and substance use”.¹ The scan was made by selecting “All” in the search field section and “Include” in search as section and no other restriction was made. Within the results, theses which are not related to the subjects of smoking, alcohol and drugs / stimulants (such as internet, phone, eating addiction) were extracted. The year of publication, department of thesis, type of university (state, foundation), type of addiction researched, type of thesis (master, doctorate, medical specialty), number of samples and content (high school-university student, dependent/non-dependent etc.) and the purpose of the study (such as frequency determination, intervention effectiveness and comparison) is processed into Microsoft Office Excel. In addition, the abstracts of the theses are put together in the Microsoft Office Word file.

Afterwards, the abstracts were read and classified according to the type of study (frequency setting, intervention/treatment effectiveness, sample characteristics/description/comparison). In addition, a review of the research findings in which the study findings were shared was prepared.

¹ Some of the old theses do not have English titles and abstracts. The words were searched in Turkish.

Results

As a result of the screening, 145 postgraduate theses on cigarette, alcohol, drugs/ stimulants were reached. Of the 145 theses included in the study, 20 (13.8%) were PhD, 39 (26.9%) were in medicine and 86 (59.3%) were master's thesis. The publication years of the oldest dissertations, which can be reached, were 2003 for PhD, 2002 for speciality in medicine and 1993 for master. Half of the theses that were included in the research criteria were published between the years of 2013-2018 (See Chart 1).

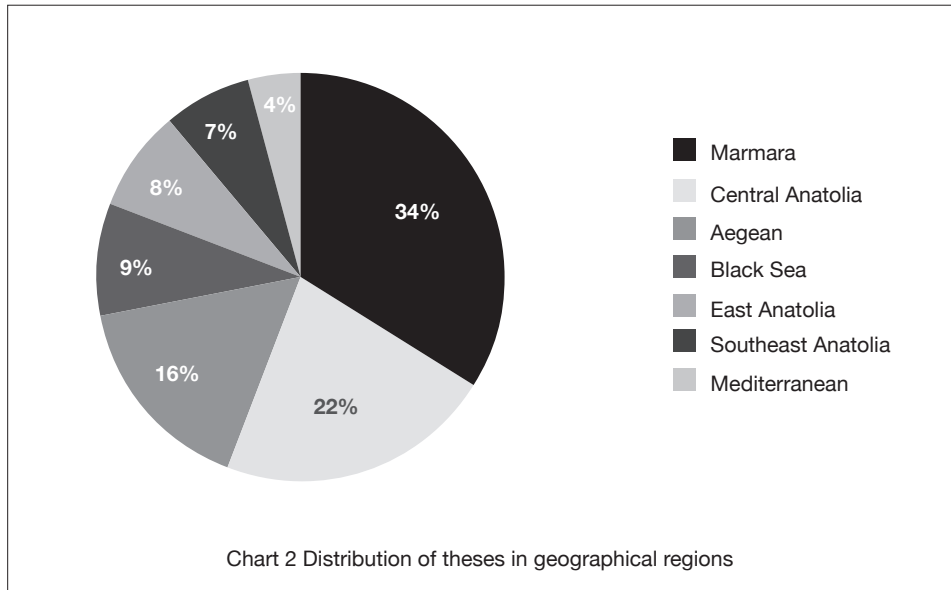
On the basis of the university type where the thesis was completed: all of the theses in medicine, 19 of the doctoral theses (95%) and 72 of the masters' theses (83.7%) were completed in state universities. Considering the main distribution of the study, 60% is in the field of health, 26% in social sciences and 14% were published in the field of education (See Table 1).

Table 1. Distribution of Theses by Fields

Educational sciences	Number of theses	Social sciences	Number of theses	Health sciences	Number of theses
Child development and education	1	Business administration	2	Child and adolescent psychiatry and mental health	12
Educational administration and supervision	1	Labor economics and industrial relations	1	Clinical psychology	9
Educational sciences	2	Psychology	8	Family practice	5
Family education and counseling	2	Radio and television	1	Forensic medicine	5
Guidance and psychological counseling	12	Recreation	1	Health sciences	3
Primary education	1	Security sciences	4	Health services management	3
Public education	1	Social anthropology	1	Health psychology	1
		Social sciences	7	Nursing	7
		Social work	8	Obstetrics and gynecology	1
		Sociology	5	Pediatric nursing	3
				Psychiatry	11
				Psychiatry nursing	3
				Public health	18
				Public health nursing	4
Total	20		38		87

Of the studies, 96 have addressed the issue of drug/stimulant, 23 cigarette smoking, 43 substance use risk (under general health/risk behavior) and 21 alcohol use. When the survey sample of the study is considered, the study was conducted with the participation of 70 (1 primary, 3 middle school, 48 high school, 19 university) students, 4 teachers or teacher candidates, 27 young people with addictions, 10 young people involved in crime, 4 young people under state protection, 2 young people live on the street, 8 young people who had compliance problems (such as eviction, conduct disorder, suicide attempt, other psychological problems), 2 adolescents and/or young people working in the industry, 3 of whom had compulsory military service. When the survey sample is examined in terms

of the residences, 103 of them are metropolitan people, 23 of them live in cities and 7 of them in towns. In addition, when the provinces where the study is carried out and their geographical regions are considered, 49 of them are in Marmara Region, 32 are in Central Anatolia, 23 are in Aegean, 13 are in Black Sea, 12 are in Eastern Anatolia, 11 are in Southeast Anatolia and 6 are in Mediterranean Region.

When the theses are examined, it is aimed to determine the relationship between substance use and some sociodemographic and/or psychosocial variables in one or several departments of one or more universities in the city centers. This is achieved by using self-report scales related to substance use and addiction in order to determine the frequency of substance use and addiction risk in high school and university students. Studies have been examined. In addition, fewer studies have evaluated in terms of the effectiveness of individual or group psychoeducation / therapy studies in a school setting or addiction treatment center.

When the studies evaluating the life-time smoking were taken into consideration, the highest rate in the 5 different regions and in 8 different cities (Ankara, Edirne, İstanbul, Adapazarı, İzmir, Denizli, Erzurum, Bartın) was found in the high school students the highest ratio in Ankara (63.2%) (Kaptanoğlu, 2004) and in İzmir (21.6%) (Çataloğlu, 2011). According to Can's (2007) research findings, the rate of smoking in secondary school students in Adapazarı was 19.2%. The highest rate was observed in İstanbul (60.2%) (Taner, 2005) in 6 different regions and 12 different provinces in terms of the rate of regular smoking among high school students, and the lowest rate was observed in Elazığ (10.3%) (Aygen, 2009). Among university students, the rate of regular smoking is the highest in İstanbul (34.5%) (Yıldırım, 2016), the lowest in Isparta (12.3%) (Önder,

2012) and Malatya (12.3%) (Koca, 2011). In Çetin's study (2016), the rate of smoking among young men who applied to a military hospital in Istanbul was found to be 69.5%. Palanci (2004) determined that the rate of smoking among children in primary education in Diyarbakır is 5.8%.

When the studies comparing smokers and non-users are examined, it is seen that boys smoke more than girls in high school (Aygün, 2017; Bulut, 2016; Çakır, 2011; Demirhan, 1999; Kurupınar, 2012; Palanci, 2004; Sarı, 2006; Söylemez, 2012; Usanmaz, 1993) and university students (Çakır, 2011; Dayi, 2013; Köksal, 2016; Yazıcı, 2017; Yıldırım, 2016). However, Kırca (2006) states that there is no gender difference in high school students. In addition, when adolescents' family (Akın, 1996; Çakır, 2011; Dayi, 2013; Demirhan, 1999; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Kundakci, 2006; Usanmaz, 1993) and/or friends (Ağar-Güven, 2005; Aygün, 2017; Çakır, 2011; Dayi, 2013; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Kundakçı, 2006; Kurupınar, 2012) have a smoking member, the smoking ratio is increasing. In terms of starting age of smoking, studies indicate different findings. Kundakci (2006) stated that there was no gender difference in the starting age of the study while in the study of Kaptanoğlu (2004) it was found that boys started at an earlier age. Also, adolescents who have smoked once in high school students have a significantly higher social phobia than adolescents who have never smoked (Can, 2017). Yazıcı (2017) states that there is a negative relationship between smoking and perceived social support in university students.

Among the postgraduate theses, 4 studies examining high school students' rate of drinking alcohol for once were reached. According to the findings of the studies, the highest rate of alcohol experience among high school students was in Edirne (52.1%) (Eneç-Can, 2007) and the lowest in Erzurum (8.5%) (Can, 2017). The lowest rate for regular alcohol use was 3% in high school students in Tokat (Bulut, 2016) and 42.5% in Istanbul (Akbaba, 2012). Among the university students, this rate is the lowest in Isparta with 8.2% (Önder, 2012) and the highest with 66.5% in Istanbul (Taner, 2005). Can (2007) found that the rate of alcohol experience in Adapazarı secondary school students was 10.4%, use rate was 2% and Palanci's (2004) alcohol use rate in primary school students in Diyarbakır was 1.6%.

According to the studies examining individuals using alcohol at specific intervals, the rate of use in males was significantly higher than females (Akın, 1996; Aygün, 2017; Bulut, 2016; Çakır, 2011; Dayi, 2013; Demirhan, 1999; Kırca, 2006; Köksal, 2016; Kurupınar, 2012; Palanci, 2004; Sarı, 2006; Usanmaz, 1993). Alcohol use rate among students who have alcohol use among family or friends is higher (Ağar-Güven, 2005; Akın, 1996; Çakır, 2011; Dayi, 2013; Demirhan, 1999; Gülmez, 2003; Köksal, 2016; Palanci, 2004; Usanmaz, 1993; Yavuz, 2003). In addition, the rate of alcohol use in individuals with a higher level of education (Çakır, 2011) is higher than the others who define family relations as bad (Gülmez, 2003). In addition, there is a negative correlation between the perceived social support of the family and alcohol use (Yazıcı, 2017).

Among the high school students, the drug/stimulant attempts rate was highest in Ankara at 20.9% (Arslan-Şahin, 2011) and lowest in Ankara at 2.3% (Karakaş, 2006). The highest rate of high school students using drug at regular intervals was in Elazığ (6.8%) (Aksu, 2002) and the lowest rate is in Istanbul (0.8%) (Akbaba, 2012). In the studies carried out with university students, the highest rate of drug/stimulant use was 11% in Eskişehir (Dayi, 2013), lowest in Samsun (1.4%) (Köksal, 2016) and Isparta (1%) (Önder, 2012).

Persons whose family or a friend using drugs/stimulants (Çakır, 2011; Cavusoglu, 2009; Dayi, 2013; Görgün, 2009; Palanci, 2004, Taner, 2005; Telliel-Güler, 2008; Yavuz, 2003), who have been exposed to physical violence (Çakır, 2011) the rate of substance use was higher in individuals than others. In many studies, the rate of substance use among males was significantly higher than females (Çakır, 2011; Dayi, 2013; Görgün, 2009; Kasap, 2015; Koca, 2011; Semerci, 2016; Telliel-Güler, 2008). Some researchers found no significant difference between the genders in terms of use rate; Sarı (2006) in high school students and Kırkan (2006) and Taner (2005) in university students. The rate of substance use among the students who reported that they did not get enough support from their family was higher than the others (Çakır, 2011; Koca, 2011). However, Çavuşoğlu (2009) stated that there was no significant relationship between perceived social support from family and substance use; Yazıcı (2017) stated that there was a significant relationship between perceived social support and family support in tertiary education students. Furthermore, according to Koca's (2011) study, 63.6% of university students started substance use because of curiosity.

Theses that fall under this topic are studies that compare the individual with addiction and his/her family and their non-dependent peers. When the studies were reviewed, it was found that confused identity status (Pala, 2007), aggression (Sökmen, 2017), anger (Aygen, 2009; Ölçüm, 2014), emotional inconsistency (Kaya, 2011), difficulty in emotion regulation (Koyak, 2018), deterioration in executive functions (Aydın, 2018), fearful and avoidant attachment (Aydoğdu, 2013) levels were higher in adolescents with addiction. In addition, successful identity status (Pala, 2007), self-efficacy (Pala, 2007), self-esteem (Bircan, 2011; Kaya, 2011; Ölçüm, 2014; Pala, 2007), soft compassion, self-control and openness to development (Kaya, 2011), empathy (Sökmen, 2017), memory, facial recognition, attention, executive function skill (Ünal, 2011) levels were found to be significantly lower than the group without dependence.

When the relationships of individuals with family and social environment were considered, adolescents with addiction consider their parents to be more aggressive (Pala, 2007) and less accepted-interest individuals (Aydoğdu, 2013; Bircan, 2011) and perceived family social support and total social support scores. In addition, it was observed that the level of supervision of the parents of children with addiction, the level of peer-to-peer cooperation and harmony were low (Öngel-Atar, 2013).

According to the findings of studies investigating the history of neglect and abuse in adolescents with substance addiction, 60% of individuals reported childhood trauma and adolescents who reported childhood trauma history started to use drugs at an earlier age (Polat-Balci, 2011). Yıldız (2018) reported that adolescents who applied to an addiction treatment center reported the most (34%) emotional neglect among psychosocial traumatic experiences and those who could not complete the treatment had a history of more severe emotional neglect and abuse. At least one psychiatric comorbidity was found in 95.8% of adolescents with addictive treatment (Bozbey, 2015).

Adolescents who were involved in criminal acts were more likely to have a higher rate of substance use than their peers who were involved in criminal activities for the first time in their adolescents who were involved in criminal acts (Top, 2010). The adults who were punished for drug abuse reported that they start smoking or drinking alcohol between the ages of 6-10 and 47% of them reported that they started to use drugs because of curiosity (Altinkaya, 2010). The rate of alcohol or substance use among young detainees/inmates who were treated in terms of suicide attempt was 73.4%, and the rate of substance use among those with a personality disorder diagnosis was higher (Sarp-Toprak, 2011). The use of substance in adolescents who were dragged into crime, alcohol or substance use in his family or friends was higher (Yavuz, 2003)

When the National Thesis Center statistics of September 2018 are considered, the distribution of postgraduate theses on substance use/addiction in adolescents seem similar in the master's theses (69.5%) but PhD theses were (11.5%) lower than the general distribution (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/IstatistikiBilgiler?islem=4>, accessed on 13 September 2018). The fact that half of the completed theses were published in the last 5-6 years indicates that the interest and knowledge about this subject has increased. From this point of view, public and non-governmental organizations as well as their thesis advisors and students will be valuable for the benefit of the society in the light of the past research and the information and interventions to prevent substance use/dependence. Indeed, in order to increase scientific knowledge and interest, Turkey Green Crescent Society have begun to provide scholarships to students conducting graduate or doctoral research on addiction (<https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/yesilaydan-doktora-ve-yuksek-lisans-ogrencilerine-burs-firsati-2018>, accessed on 13 September 2018).

The reason why a significant part of the research is related to the drug/stimulant agent may be due to the fact that it causes more social, mental and legal problems than the other types of dependence, and also the mass media and public administrators have more space on the agenda. This will delay the understanding of individuals with a tendency to use other addictive substances, such as cigarettes, alcohol, and preventive policies. Therefore, it will be useful to take initiatives to ensure that other substances are also investigated. Undoubtedly, it would not be right to direct science-producing individuals to work on a subject. However, civil society supports such as the Green Crescent's scholarship and mass broadcasting and public administrators' inclusion in other agendas and discourses may be encouraging for young scientists.

The majority of the samples includes young people or adolescents who attend to formal education-training system or legal treatment centers in the center of the metropolitan cities. It is conceivable that researchers work with individuals who come together at a certain point on time, labor and monetary reasons. However, studying with people who do not/cannot get service from any education or treatment institution will reveal a more inclusive picture. At this point, the possibilities of state institutions (databases, grants, etc.) can be shared with the researchers and studies can be carried out with more inclusive samples. In addition, thesis advisors are an important step in encouraging students to work with hard samples to reach.

As a result, there is an increase in the number of graduate theses on substance use in adolescents, and this situation is promising in terms of national science focusing on this issue. However, some suggestions that may be useful to transform this increase into added-value can be summarized as follows: conducting research with samples that are broader, different and difficult to access (individuals who cannot access formal services such as formal education, treatment services); conducting longitudinal surveys where more than one researcher can be involved in different periods; meeting the needs of public and non-governmental organizations together with their data bases and facilities; intervening with different tools (series, films, social media, books, etc.) for adolescent/youth and family; encouraging young scientists by Turkey Green Crescent Society and providing scholarships and research opportunities. In the light of the points summarized and cited in the text, it will be helpful to clarify the limitations of previous studies and to put forth the theses that have been constructed with new research questions and will guide the researchers and practitioners in the definition, prevention and treatment of substance use.

Kaynakça / References

- Ağar-Güven, A. (2005). *Kırkkale ilinde adolesan sağlık durumunun ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, Kırkkale Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Kırkkale). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Akbaba, Z. (2012). *İstanbul'un Esenyurt ilçesindeki liselerde okuyan öğrencilerin riskli sağlık davranışları üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Akın, M. (1996). *Lise öğrencilerinin uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitim gereksinimleri* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Aksoy, K. (2006). *Lise öğrencilerinin bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları ve bu tutumlara etki eden değişkenlerin incelenmesi (Malatya ili örneği)* (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, Malatya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Aksu, A. (2002). *Lise öğrencilerinde psikoaktif madde kullanımı ve şiddet davranışı* (Tıpta uzmanlık tezi, Fırat Üniversitesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Elazığ). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Altinkaya, Ö. (2010). *2007-2009 yılları arasında Adana ilinde uyuşturucu madde kaynaklı suçları işleyen bireylerin sosyodemografik özelliklerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Adana). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Arslan-Şahin, G. (2011). *Ankaradaki iki lisenin öğrencilerinde riskli sağlık davranışları ve bunlara akran baskısı ile diğer bazı faktörlerin etkisi* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Aydın, A. N. (2018). *Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin yürütücü işlevler, çocukluk çağı örselenmeleri ve akran zorbalığı açısından değerlendirilmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, Ege Üniversitesi, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Aydoğdu, H. (2013). *Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin bağlanma stilleri yönünden karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Aygen, M. (2009) Elazığ ilinde gençlerde şiddete başvurma ya da maruz kalma sıklığı, etkileyen faktörler ve öfke ile ilişkisi (Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Elazığ). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Aygün, H. (2017). *Lise öğrencilerinin sigara ve alkol kullanım yaygınlığının belirlenmesi*. (Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Aydın). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Balcı-Polat, G. (2013). *Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde çocukluk çağı travmalarının bağlanma ile ilişkisi* (Tıpta uzmanlık tezi, İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Bilgiç, N. (2013). *Lise öğrencileri üzerinde sigara konusunda yürütülecek olan akran eğitiminin sigara kullanma davranışı üzerindeki etkinliğinin değerlendirilmesi* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Bircan, S. (2011). *Madde bağımlısı olan ve olmayan ergenlerin benlik saygıları, algıladıkları ebeveyn kabul reddi ve çocuk yetiştirme stillerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi, Kara Harp Okulu Komutanlığı, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Bozbeş, S. (2015). *Madde kötüye kullanımı veya madde bağımlılığı tanısı alan çocuk ve ergenlere eşlik eden psikiyatrik bozuklukların incelenmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Bulut, Y. E. (2016). *Tokat ilinde öğrenim görmekte olan lise öğrencilerinde duygusal ve davranışsal sorun prevalansı ve ilişkili faktörler* (Tıpta uzmanlık tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tokat). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Can, M. Ş. (2007). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde görülen "madde bağımlılığı" alışkanlığı (Sakarya ili örneği)* (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Sakarya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Can, V. (2017). *Sosyal fobi ve akran baskısının ergenlerde madde kullanımına etkisi* (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Coşkun, S. (2006). *Uçucu madde kullanan ergenlerde bilinçlendirme eğitiminin etkinliği* (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Çakır, D. (2011). *Edirne'deki liselerde ve Trakya üniversitesi öğrencilerinde alkol ve psikoaktif madde kullanımının yaygınlığı* (Tıpta uzmanlık tezi, Trakya Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Edirne). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Çataloğlu, B. (2011). *Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin psikolojik sağlık ve aile işlevleri açısından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Çavuşoğlu, F. (2009). *Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin madde kullanımına etki eden etmenler ve aileden aldıkları sosyal desteğin etkisi* (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Samsun). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Çetin, Ö. I. (2016). *Genç erişkin erkeklerde şiddet eğilimi ve psikolojik durum ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Dayı, A. (2013). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı* (Tıpta uzmanlık tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Eskişehir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Demirhan, H. (1999). *Denizli ili Tavas ilçe merkezinde yer alan ortaöğretim öğrencilerinde sigara, alkol ve uçucu madde kullanımı* (Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Denizli). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Eneç-Can, F. (2007). *Edirne şehir merkezindeki lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarının değerlendirilmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, Trakya Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Edirne). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Görgün, S. (2009). *K.T.Ü. öğrencilerinde madde kullanımı ve anne babaya bağlanma biçimleri ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Psikolojisi Anabilim Dalı, Trabzon). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Gülmez, G. (2003). *Sosyoekonomik düzeyi farklı iki lisede madde kullanma durumu ve etkileyen faktörlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- İbiş, E. (2015). Lisansüstü eğitimin sorunları. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(3), 117-123.
- Kaptanoğlu, S. (2004). *Gençlikte riskli davranışlar araştırma formunun, uyarılma çalışması* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Karakaş, Ö. (2006). *Ergenlerde tütün, alkol ve madde kullanımı ile ilişkili psikolojik faktörler*. (Yüksek lisans tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kasap, H. (2015). *15-17 yaş grubu ergenlerde sosyal destek, okul başansı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi* (Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kaya, Z. (2011). *Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri ve benlik saygısı açısından karşılaştırılması* (Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kıran-Esen, B. (2003). Ergenlerin akran baskısı düzeyleri ve cinsiyetlerine göre sigara içme davranışlarının incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(1), 167-188.
- Kırcan, S. (2006). *Ergenlerde akran baskısı iç veya dış kontrol odağının madde kullanımı ile ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Koca, B. (2011). *İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sigara, alkol, madde kullanımı, madde kullanımına etki eden etmenler ve aileden aldıkları sosyal desteğin etkisi* (Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Elazığ). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Köksal, E. N. (2016). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol, madde kullanım sıklığının ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Samsun). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Kundakçı, U. A. (2006). *Gaziantep Üniversitesi'ndeki bazı bölümlerde 1. ve 4. sınıflarda okumakta olan öğrencilerin sigara bağımlılığı konusundaki bilgi, tutum ve davranışları* (Yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Gaziantep). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.

- Kurupınar, A. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Müderrisoğlu, S. (2008). *Madde kullanımını önleme stratejileri ve üniversite öğrencilerine yönelik önleme programı* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Ölçüm, İ. (2014). *Madde kullanımı olan ve olmayan ergenlerin benlik saygısı, çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade biçimleri yönünden karşılaştırılması* (Tıpta uzmanlık tezi, Ege Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Önder, A. (2012). *Süleyman Demirel Üniversitesi bazı fakültelerinde okuyan 1. sınıf öğrencilerinin riskli sağlık davranışlarının saptanması* (Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Isparta). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Özakar, S. (2013). *Adölesanların risk alma davranışları ve risk alan adölesanlarda değişim modeline göre hemşirelik uygulamasının madde kullanımına etkisi* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Çocuk Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Pala, S. (2007). *Madde bağımlısı olan ergenlerin kimlik statülerinin belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Palanci, Y. (2004). *Diyarbakır il merkezindeki ilköğretim 6., 7., 8. sınıfları ile lise öğrencilerinde sigara-alkol-uyuşturucu kullanımı ve etkileyen faktörler* (Tıpta uzmanlık tezi, Dicle Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Diyarbakır). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Sarı, C. (2006). *Lise öğrencilerinde riskli sağlık davranışları* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul).
- Sarp-Toprağın, S. (2011). *Özkiyim riski nedeniyle yatan hükümlü ve tutuklu erkek hastaların sosyodemografik, suç ve psikiyatrik tanı özellikleri açısından incelenmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Semerci, M. (2016). *Lise son sınıf öğrencilerinde riskli sağlık davranışları ve algılanan sosyal destek ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, Erzincan Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Erzincan). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Sökmen, A. (2017). *Madde bağımlısı olan ve olmayan 14 – 17 yaş aralığındaki ergenlerin empati eğilimi ve saldırganlık tutumu açısından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Gaziantep). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Söylemez, F. (2012). *Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin sigara kullanma durumlarının bağımlı kişilik ölçeğiyle ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Malatya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Taner, S. (2005). *Boğaziçi Üniversitesi lisans öğrencilerinin sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı ve belirlenen risk faktörlerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Telliel-Güler, A. (2008). *Ege üniversitesi hazırlık sınıfı öğrencilerinde tütün, alkol, madde kullanımı ve sosyo-ekonomik düzey etkisi* (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Top, K. (2010). *Suçta itilen çocuklarda akıl ve ruh sağlığı problemlerinin yaygınlığı ve çeşitliliği* (Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Tuz, C. (2015). *Bir üniversitedeki kız öğrencilerin cinsel şiddet öyküsü ve şimdiki depresyonla ilişkisi* (Tıpta uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı. (2018). *2018 Yılı Temmuz Ayı İstatistikleri*. http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/istatistik/2018/temmuz_2018.pdf

- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2017). *2017 Türkiye Uyuşturucu Raporu (2016 yılı verileri)*. Ankara. <http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202017.pdf>
- Türkiye Yeşilay Cemiyeti, <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/yesilaydan-doktora-ve-yuksek-lisans-ogrencilerine-burs-firsati-2018>, erişim tarihi 13 Eylül 2018.
- Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi Ve Kontrolü Hakkında Kanun (26 Aralık 1996). *Resmi Gazete* 22829.
- Ulusal Tez Merkezi İstatistikleri, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/IstatistikBilgiler?islem=4>, erişim tarihi 13 Eylül 2018.
- Usanmaz, S. (1993). *Ankara şehir merkezindeki lise öğrencilerinin sigara ve alkol kullanımının araştırılması* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Uysal, R. (2014). *Çözüm odaklı kısa süreli yaklaşıma dayalı bir müdahale programının ergenlerde risk alma davranışına etkisi* (Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Sakarya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Ünal, E. (2011). *Uçucu madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde dikkat, bellek, yürütücü işlevler ve vizyospasyal fonksiyonların değerlendirilmesi* (Tıpta uzmanlık tezi, İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Warren, C. W., Jones, N. R., Eriksen, M. P. ve Asma, S. (2006). Patterns of global tobacco use in young people and implications for future chronic disease burden in adults. *Lancet*, 367, 749-753. doi: 10.1016/S0140-6736(06)68192-0
- Yavuz, A. E. (2003). *Tutuklu yada hükümlü erkek ergenlerde kriminolojik öykü ile madde kullanımı ve aile yapısı arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yazıcı, Y. (2017). *Bir üniversitede sağlık alanında eğitim gören birinci sınıf öğrencilerinde riskli sağlık davranışları, etkileyen faktörler ve algılanan sosyal destek ilişkisi* (Tıpta uzmanlık tezi, İstanbul Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, B. (2016). *Üniversite öğrencilerinde riskli sağlık davranışlarının belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Yıldız, D. (2018). *Madde kullanım bozukluğu olan yatarak tedavi gören erkek ve kadın ergenlerde sosyodemografik, klinik özelliklerin, travmatik yaşantı öyküsü ve travma ile ilişkili psikopatolojilerin tedaviyi tamamlama üzerine olan etkileri* (Tıpta uzmanlık tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.